

- SCHOEFIELD, V. 2000. Kashmir in Conflict. – I.B. Tauris, London, 286 p.
- The Times Atlas of World History – 1992. – Times Books, London, 64 p. 83 p.
- TRÓCSÁNYI A.–WILHELM Z. 1996. Fejezetek India földrajzából. – JPTE, Pécs, 186 p.
- WANI, G. M.–NAQASH, N. A. 1993. Reflections on Kashmir Politics. – Ashish Publishing House, New Delhi, 94 p.
- WILHELM Z. 2002. A kasmíri konfliktus politikai földrajzi alapjai. – In: SZABÓ L.–ÖLBEI T.–WILHELM Z. (szerk.): Anyaországok és (volt) gyarmataik. Afrika–Amerika–Ázsia Universitas Munkacsoport, PTE TTK – BTK, Pécs pp. 209–222.
- WILHELM Z. 2004. Dél-Ázsia – Kasmír. – In: CSEFKÓ F.–GYUROK J. (szerk.): Varázslatos India. Gálós Könyvkiadó, Pécs, pp. 97–112.
- WILHELM Z. 2005a. Dél-Ázsia mételye – a kasmíri konfliktus. – In: BUGYA T.–WILHELM Z. (szerk.): Tanulmányok Tóth Józsefnek. PTE TTK FI-ÁK, Pécs, pp. 335–351.
- WILHELM Z. 2005b. Kéksisakosok a paradicsomban – az ENSZ második legrégebbi békemissziója: a kasmíri. – In: Szakmai Tudományos Közlemények – Katonai Biztonsági Hivatal-MHTSZ, pp. 172–197.

LÓCZY DÉNES–VERESS MÁRTON: Geomorfológia I. Földfelszíni folyamatok és formák. – Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs 2005, 335 old. + képmelléklet

A szerzők szándéka az volt, hogy a tudományág fejlődésében meghatározó szerepet játszó angol-amerikai irányzat legfrissebb kutatási eredményeire támaszkodó, modern szemléletű általános geomorfológiai tankönyvet dolgozzanak ki. A felszínalaktan a magyar természetföldrajzi kutatásokban – és az oktatásban – hagyományosan vezető szerepet tölt be. Az egyetemi és főiskolai hallgatók az általános természetföldrajz tantárgy keretein belül ismerkednek e témával, s felkészülésükhöz magyar nyelven eddig alapvetően két könyv állt rendelkezésükre. Az 1986-ban megjelent K. W. BUTZER A földfelszín formakincse (Gondolat) című műve a geomorfológiai kutatásokban vezető szerepet betöltő amerikai szemléletet tükrözi, rengeteg hasznos információt tartalmaz, azonban ma már nehezen beszerezhető, valamint egyes ismeretei sok tekintetben napjainkra elavultnak tekinthetők. Széles(ebb) körben elterjedt az 1992-ben, a Nemzeti Tankönyvkiadó gondozásában megjelent BORSY Z. által szerkesztett Általános természetföldrajz című kötet, amely nagy terjedelemben és korszerű szemléletben készült, válogatott szerzőgárda munkája. Mégsem nyújt teljes, átfogó képet – még a geomorfológia tárgykörén belül sem. Egyes fejezetek rendkívül alaposak, mások elnagyoltabbak, mégis e művet tekinthetjük a magyar nyelven megjelent legjobb, legátfogóbb általános természetföldrajzi – és egyben geomorfológiai – munkának. Az új geomorfológia könyv ismertetésénél elkerülhetetlen a korábban megjelent művekkel, különösképp az említett két munkával való összehasonlítás, s megállapítható, hogy az elkészült I. kötet mind tartalmában, mind pedig szemléletmódjában az elődökhöz képest jelentős újításokat tartalmaz.

A négy részre tagolódó könyv, amelynek első három részét LÓCZY D. jegyzi, a folyóvizek felszínalakítása témakörének részletes tárgyalásával kezdődik. A fluviális geomorfológia a felszínalaktan legfontosabb területe, s az első rész a legfrissebb szakirodalomra támaszkodva, teljes, modern szemléletű keresztmetszetet nyújt a témáról. A felületi erózió és a felszín alatti lefolyás ismertetése után rátér a valódi folyóvízi geomorfológiába átvezető vonalas erózió típusainak tárgyalására. Ezt követik a folyóvizek fizikai paramétereivel, mechanikai jellemzőivel foglalkozó fejezetek, majd a hordalékszállítás és a mederfejlődés folyamatainak tárgyalása. A folytatásban a különböző medertípusok és alakzataik, valamint az azokat kialakító folyamatok és a különböző fajtákat

meghatározó paraméterek részletes ismertetése következik, majd a szerző rátér a folyóvízi akkumuláció és formái, a különböző árterek, később a folyóteraszok, majd a hordalékkúpok, végül pedig a folyótorkolatok, természetesen főként a delták problematikájára. A folyóvizekről szóló első részt a völgyek és az azokat érő tektonikus hatások, valamint a folyók (völgyek) találkozásaihoz kapcsolódó folyamatok és formák rövid bemutatása zárja. A fluvialis geomorfológiai rész egyrészt régi hiányt pótol, mert hasonló részletességű, a terület egészét felölelő írás magyar nyelven még sehol nem jelent meg, továbbá szakít a hagyományokkal és a folyóvizek felszínalakítását a vezető angolszász szemléletben, a legújabb kutatási eredmények integrálásával tárgyalja. Példaként említhetjük a hagyományos szemléletű folyószakasz-jelleg kontra medermintázatok fejezetet, amely a folyók hordalékszállítását és felszínalakítását ismerteti, vagy az árterek fajtáinak legújabb szempontok szerinti csoportosítását.

A második rész a jég és olvadékvizei által kialakított felszínformákat mutatja be. A firmesedés, a különféle jég- illetve gleccserfajták ismertetése után, az előző rész tartalmi felépítésének megfelelően a jég mint közeg, illetve a felszínformáló folyamatok fő irányítója fizikai paramétereit, illetve a jég mozgásainak mechanikai, energetikai hátterét tárgyalja. Ezt követi a hordalékszállítás módja és az egyes morénafajták bemutatása, majd a szerző rátér a jég általi felszínalakítás folyamatai, valamint a formák leírására. Utóbbiakat hármas csoportosításban (glaciális eróziós formák, jég által kialakított tómedrek ill. tavak, valamint glaciális akkumulációs formák) ismerteti, a rész végén pedig a jég olvadékvizei által kialakított felszínformákat és üledékes szerkezeteket (jellegzetes akkumulációs formák, olvadékvízsíkságok, ösfolyamvölgyek, varv üledékek) taglalja. A glaciális részt a földtörténeti közelmúlt jégkorszakai által kialakított formakincsek maradványainak, valamint a glaciális geomorfológia új távlatának rövid felvázolása zárja.

A következő rész a jégkörnyéki felszínformáló folyamatokról szól. A periglaciális formák meghatározott környezeti (éghajlati) feltételek mellett alakulnak ki, ennek ismertetésével kezdődik a harmadik rész, amelyet a folyamatok fő motorja, a permafroszt kialakulásáról, elterjedéséről, szerkezetéről, fajtáiról illetve a fagyott földben lévő folyékony vízről szóló fejezetek követnek. A közegek bemutatása után maguknak a folyamatoknak a leírása következik (rájegesedés, intrúzió, fagy okozta aprózódás, üledékdeformációk, fagyemelés, tömegmozgások, fagykarsztos és nivációs folyamatok), amit a jellegzetes jégkörnyéki felszínformák ismertetése követ. A részt a könyv szerkezetének megfelelően a periglaciális geomorfológia távlatairól szóló rövid fejezet zárja.

A könyv negyedik, karsztmorfológiáról szóló része VERESS M. munkája. A szerző az első fejezetekben a karsztosodás lényegi folyamatát, a karsztos oldódást taglalja részletekbe menően, majd a karsztosodás mértékét alapvetően meghatározó földtani és hidrológiai viszonyokat ismerteti. A karszterületek tipizálására nem létezik egységesen elfogadott rendszer, a könyvben leírt csoportosítás az általánosan figyelembe vett rendszerezési szempontok (földtani viszonyok, karsztvízhidrológia, földrajzi helyzet, éghajlat) alapján történt. Ezt követi a felszíni, majd a felszín alatti karsztos kis- és nagyformák részletes, a rendkívül szerteágazó karsztmorfológia egészét átfogó és logikusan tagolt tárgyalása.

Mind a négy részt irodalomjegyzék zárja, a kötet végén levő pedig a magyar és idegen nyelvű általános geomorfológiai műveket sorolja föl. A szöveg megértését jól szerkesztett, didaktikus és információ-gazdag ábrák könnyítik meg. A kötet végének képmelléklete sok, ám változatos minőségű színes fotót, ill. műholdfelvételt tartalmaz, amelyek ugyancsak segítik az ismeretek elmélyülését.

A könyv egy tervezett kétkötetes mű első része. Talán szerencsés lett volna a második kötet tervezett témái között szereplő aprózódásról és mállásról szóló részt e munkában szerepeltetni, a majdani kész anyagban így talán nem lesz kielégítő az egyes részek logikai sorrendje. Ha azonban a második kötet is hasonló szinten és szemléletmódban, a legfrissebb szakirodalomra támaszkodva, a szedimentológiától a matematikáig a rokontudományok eredményeiből gazdagon merítve készül el, a szerzőknek az ismertető elején említett eredeti szándéka maradéktalanul teljesülni fog.

CSUTÁK MÁTÉ